

Греб М.М.,
доктор педагогічних наук, професор,
Бердянський державний педагогічний університет

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕТНОЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Визначення проблеми. Радикальні економічні, суспільно-політичні, мовно-культурні зміни в Україні спонукають педагогів, філологів, культурологів, громадськість до переосмислення освітньої парадигми. В умовах переосмислення життєвих цінностей постало питання формування мовної особистості сучасного вчителя взагалі, і філолога зокрема. Перед викладачем вишу стоїть сьогодні завдання не тільки дати майбутнім педагогам певні знання з української мови, а й виховати мовну особистість, яка бореться за чистоту мовлення своїх вихованців, яка використовує мову як засіб самопізнання народу, заглиблення в його культуру.

Одним із головних аспектів підготовки майбутнього вчителя української мови та літератури має стати культурологічний / соціокультурний принцип, що дає можливість через етнопедагогіку, етнографію, етнопсихологію виховати фахівця широкого кругозору, а також сприятиме формуванню високої етнолінгводидактичної культури.

Лінгвістичні дисципліни разом із літературознавчими, гуманітарними, психолого-педагогічними забезпечують фахову підготовку майбутніх учителів-філологів.

Аналіз дослідження. Проблема культурологічного принципу в освіті знаходиться в центрі уваги як філологів, так і лінгводидактів (О. Біляєв, Н. Бондаренко, М. Вашуленко, Г. Корицька, Л. Мацько, М. Пентилюк, Л. Скуратівський, М. Стельмахович та ін.). Низку дисертаційних досліджень присвячено різним аспектам розв'язанню окресленої проблеми у загальноосвітніх навчальних закладах і вищій школі (В. Дороз, О. Кучерява, О. Попова, О. Потапенко, О. Семенов, О. Смолінська та інші). Однак, незважаючи на стійкий інтерес науковців до реалізації культурологічного принципу навчання української мови, культурологічний / соціокультурний принцип як складовий фахової мовленнєвої підготовки майбутнього вчителя-філолога ніким із дослідників докладно не розглядалась.

Мета дослідження - наукове обґрунтування, розроблення та експериментальна перевірка методики формування етнолінгводидактичної культури майбутніх учителів української мови та літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У програмі для загальноосвітніх навчальних закладів зазначено, що культурологічний принцип опанування мовою передбачає “вивчення мови на основі створеної українським народом оригінальної і яскравої культури, відображеної й міфології, традиціях і звичаях, усній народній творчості, у

творах красного письменства, а також акумульованої в перекладних літературних творах культур інших народів”[3, с.12].

Важливе місце в системі підготовки вчителя української мови та літератури посідають курси “Сучасна українська мова”, “Стилістика”, “Риторика”, “Основи лінгвокультурології”. Учитель-філолог зможе успішно виховувати в дітей хист до слова, прищепити любов до рідного народу, його культури за умови, якщо сам педагог буде усвідомлювати, що українська мова є виразником національної культури, якщо буде враховувати при підготовці до уроків національно-культурну специфіку мовної системи.

Вибір матеріалів для мовознавчих дисциплін обумовлений передусім логікою самої науки про мову, а також завданнями формування етнолінгводидактичної культури майбутнього вчителя української мови та літератури, його українознавчого світогляду. Програма пропонованих навчальних дисциплін спроектована на роботу вчителя-філолога як фахівця, який засвоїв національно-культурні, духовні цінності свого народу і здатен за допомогою мови донести це своїм вихованців, виховати їх як патріотів своєї держави.

Посібники, підручники із зазначених вище навчальних дисциплін не забезпечують достатньою мірою викладача закладу вищої освіти необхідним дидактичним матеріалом, містять обмаль культурологічної інформації, відомостей з історії та культури українського народу, що не сприяє виробленню у студентів формуванню етнолінгводидактичної культури. Викладач має якнайретельніше поставитися до добору дидактичного матеріалу, про що слушно зауважує Н. Бондаренко: “Культурологічний / соціокультурний блок програм дає змогу уникнути випадковості й безсистемності в доборі дидактичного матеріалу, які мали місце в традиційній системі навчання мови, спрямувати процес збагачення мовлення учнів на задоволення потреб їхнього мовленнєвого розвитку [1, с.10].

Для продуктивної реалізації ідеї формування етнолінгводидактичної культури студентів нами організаційно вибудовано опрацювання змістових модулів з “Сучасної української мови” за темами: “Книжні слова”, “Урочисті слова”, “Іншомовні слова”, “Терміни”, “Професіоналізми”, “Застарілі слова”, “Емоційна лексика”, “Зайві слова”, “Синоніми”, “Пароніми”, “Неологізми”, “Абревіатури”. Під час вивчення мовної теорії про “застарілі” слова студенти опрацьовують найважливіші відомості, які висвітлюються на електронній дошці за поданими тезами.

Теза 1. До застарілої лексики відносять слова, які вийшли з ужитку, серед них розрізняють історизми та архаїзми. Історизм - це слова, які перестали вживатися у зв'язку із зникненням позначуваних ними предметів і явищ: бурса, каптан, посадник. Історизм зустрічаються в основному текстах про минуле (як у наукових, так і в художніх).

Теза 2. Архаїзми - це слова, що вийшли з широкого вжитку й перейшли до так званого пасивного запасу лексики національної мови. У більш точному розумінні до архаїзмів належать слова, “що називають такі предмети чи

поняття, які самі по собі аж ніяк не застаріли, але для позначення яких тепер користуються іншими словами”. Від інших застарілих слів, зокрема історизмів, архаїзми таким чином відрізняються тим, що мають у сучасній мові синоніми.

Теза 3. Історизми використовуються у художній літературі для відтворення історичного колориту, а архаїзми – для створення піднесеного і зниженого стилів. Архаїзми вживаються обмежено, в певних мовних стилях, зокрема в мові фольклору (найбільше в думах), в поезії, або з певними стилістичними настановами.

Після опрацювання теоретичного матеріалу студентам пропонуються різні види завдань, якими передбачено з’ясування семантики застарілих слів та архаїзмів та їх доречне вживання відповідно до того чи того стилю мовлення. Наприклад, на дошці записано речення з виділеними словами і поряд подано тлумачення цих лексем:

*“Вернувшись додому, Кайдашиха поїхала в Богуслав на ярмарок, набрала Мелашці на спідницю й фартух, купила здорову гарну хустку й новий жовтий з червоними квітками **очіпок**”;* *“Джериха скинула **намітку** й почала її згортувати, а згорнувши намітку, допомгла синові скласти білу празникову свиту дрібними фалдами”* (Іван Нечуй-Левицький); *“**Очіпок** червоний, **намітка** біла, довга, – і гетьману кращої жінки не треба, їй-богу!”* (Марко Вовчок).

Теза 1. ОЧІПОК – це обов’язковий головний убір заміжніх жінок у формі шапочки, який уперше одягався на весіллі. Жінки носили його постійно, знімався він лише перед сном. Повсякденний очіпок, в якому ходили в хаті і коло хати, виготовляли з дешевих матеріалів, тоді як святковий — з дорогих тканин.

Теза 2. НАМІТКА – святковий головний убір заміжніх жінок, який прийнято здавна зав’язувати поверх очіпка. Виготовлялася намітка найчастіше з тонкого прозорого видовженого відрізу тканини, довжиною до 5 м, шириною близько 50 см, переважно з льону, рідше – з бавовни чи шовку. Часто зав’язувалася на пишний бант ззаду. У весільному обряді намітка з’являється двічі: вранці перед вінчанням урочисто розплітали молодій косу, а мати пов’язувала їй білу серпанкову намітку; другий раз намітка з’являється, коли мати зустрічає зятя. У деяких регіонах зустрічається весільний обряд **намітка свекрусі**, коли на другий день молоду саджали за стіл, покривали наміткою, а дружба, ніби прицілюючись палицею в молоду, тричі вдаряв нею по стіні, кажучи: “Поможи, Боже, лисицю застрелити”. Потім кінцем палиці знімав намітку з молодої, тричі розмахував нею над головами наречених і віддавав свекрусі зі словами: “Нате Вам від молодої невістки гостинець”. Цей обряд символізував єднання невістки зі свекрухою.

Таким чином відбувається не тільки збагачення словникового запасу майбутніх учителів української мови та літератури, але й ознайомлення з окремими елементами української обрядовості (в наведеному прикладі – елементами весільної обрядовості).

Висновки. Отже, формування етнолінгводидактичної культури майбутнього філолога повинно насамперед здійснюватися на прикладі художніх текстів, які містять культурні концепти. Це допоможе підготувати студента, здатного реалізувати себе в мовленнєвій діяльності, педагога, здатного усвідомлювати виражальні засоби мовлення, учителя, який шанує культуру свого народу. Для формування українознавчого образу саме такого фахівця викладач лінгвістичних дисциплін у вищій школі повинен розробити інноваційний навчально-методичний супровід лінгвістичних дисциплін, який спрямований на формування етнолінгводидактичної культури майбутніх учителів української мови та літератури.

Література

1. Бондаренко Н. Проблеми словникової роботи на уроках української мови та шляхи їх розв'язання / Н. Бондаренко // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 8. – С. 10–13.
2. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей / М. І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2011. – 256 с.
3. <http://www.mova.dn.ua>
4. <http://www.mova.info>

Грицан Г.Л.,
учитель української мови та літератури, спеціаліст
вищої кваліфікаційної категорії, «учитель-методист»,
Бердянська спеціалізована школа І–ІІІ ступенів № 16
з поглибленим вивченням іноземних мов

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАЦІЇ

Актуальна модель освіти сьогодні розробляється на засадах компетентісно-інтегративного підходу, що поєднує в собі соціальний, філософський, психологічний та педагогічний підходи до розвитку творчої особистості. На необхідності впровадження такого підходу наголошував ще відомий дидакт Я.А.Коменський, який зазначав, що “всі знання, виростають з одного коріння – навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки, а тому повинні вивчатися у зв'язках” [2, 26]. І сьогодні ґрунтовні висновки під час навчання дитина може зробити лише тоді, коли узгодить фундаментальні знання з різних галузей. Тож у сучасному освітньому процесі, утілення ідеї об'єднання в межах одного предмету кількох підходів та поглядів на одну й ту саму тему, однакові поняття, процес, явище є нагальною потребою. Новий зміст навчання шкільних предметів, ураховуючи наскрізні лінії програм, має яскраво виражений інтегративний характер. А навчання мови й мовлення становить єдиний процес, підпорядкований кінцевій меті шкільного курсу рідної мови –